Kırgızistan ile Türkiye Arasındaki İlişkilerin Ekonomik ve Ticari Açından İncelenmesi

Semih Çetin (Hitit University, Turkey)
Burak Sertkaya (Hitit University, Turkey)

An Analysis of Links between Turkey and Kyrgyzstan from Economic and Commercial Perspectives

Abstract

Kyrgyzstan has become an attractive market because the country has a central location in Central Asia and kept pace with the free market faster than other countries in the region. Since Kyrgyzstan is a member of the World Trade Organization country become more important than the other countries in the region. In this study the recent history and the development of foreign trade relation between Turkey and Kyrgyzstan and the problems encountered in this relation are considered. Despite the growing trend of bilateral trade and economic relations since the early 90s, contraction experienced in the trade volume in 1998 and 1999 depending on the Russian crisis. Since the early 2000s, again the increasing trend of economic relations was observed. In this context by examining the trade relations between the two countries, the trade relations between the two countries are discussed and problems that encountered in the development process of the relations are investigated and solutions suggested.

JEL Codes: F10, F15

1 Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 1991 yılının ikinci yarısından sonra Avrasya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları bölgenin jeopolitik ve ekonomik önemini artırmış, bu coğrafyada siyasi ve ekonomik yönden hangi devletlerin hakim güç olacağı tartışılmaya başlanmıştır. Literatürde geçiş ekonomileri olarak adlandırılan bu ülkeler hem ekonomik hem de siyasi anlamda yeniden yapılanma sürecine girmişlerdir. Bir geçiş ekonomisi olan Kırgızistan bölgenin önemli ülkelerinden biri olmak ve kalkınmayı sağlamak adına çeşitli adımlar atarak, 1998 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olmuş ve bu adımla birlikte Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan ilk Avrasya ülkesi olarak bölge için önemli bir cazibe merkezi olma yoluna girmiştir.

Diğer yandan bu süreçte Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler de gelişmiştir. Türkiye, Kırgızistan'ı tanıyan ilk ülke olmuş ve 1992 yılında diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bu güçlü bağların kurulmasıyla 2000-2010 yılları arasında Kırgızistan ve Türkiye arasındaki ticaret hacmi yaklaşık % 630 artmıştır. Türkiye'nin Kırgızistan'a olan ilgisi yatırımlarla da devam etmiş, Türkiye Kırgızistan'a yatırım yapan önemli ülkeler arasına girmiştir.

Kırgızistan ve Türkiye arasındaki ticaret hacminin daha yüksek bir potansiyel taşıdığı düşünüldüğünde, her iki ülkenin de ticaret hacmini artırması için çeşitli uygulamaları hayata geçirmesi gerekmektedir. Bu noktada her iki ülkenin de yapması gerekenler olduğunu söylemek yanlış olmaz. Fakat piyasa ekonomisine daha iyi adapte olan Türkiye'ye göre yeni ekonomik sisteme uyum sağlamaya çalışan Kırgızistan'ın yapısal sorunlarını çözmesi gerekmektedir.

Çalışmada öncelikle Kırgızistan ekonomisinin içerisinde bulunduğu ekonomik ve ticari durum ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler raporlar çerçevesinde incelenerek, Kırgızistan ve Türkiye'nin ticari ve ekonomik ilişkilerinin güçlendirilmesi için yapılması gerekenler değerlendirilmiştir.

2 Kırgızistan'ın Durumu

Kırgızistan, 1936 yılında Sovyet yönetimi altındaki Cumhuriyetlerden biri olmuş, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından hemen sonra ise bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak birlik altındaki ülkeler, merkezîyetçi ekonomik modelden serbest piyasa ekonomisine dayalı modele geçmiştir. Geçiş ekonomisi olarak adlandırılan bu ülkelerden birisi olan Kırgızistan da piyasa ekonomisine geçiş sürecinde diğer ülkeler gibi sorunlar yaşamıştır. Kırgızistan'ın piyasa ekonomisine geçişte uyum sorunları yaşaması mali ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir.

Temel alt yapıyı oluşturmada hızlı bir şekilde piyasa sistemine geçmeye çalışan Kırgızistan'da bağımsızlığın ilk döneminde GSMH'da yarı yarıya bir düşüş yaşanmıştır. Bu geçiş sürecinde özelleştirmeler yapılmış, devlet ekonomisi üzerindeki kontrolden kısmen de olsa vazgeçmiştir. Buna karşın güçlü ve sistemli bir iktisadi mekanizma kurulamamış ve ekonomik düşünce tam olarak piyasa ekonomisine adapte olamamıştır. Eski üretim

yapısının ve merkezi sisteme ilişkin kurumların devam etmesi 70 yılı aşkın sosyal, kültürel ve siyasal bağların bulunması Rusya eksensli dış ticaret politikası izlenmesine sebep olmuştur (Sarsılmaz, 2003, s. 16) .

Ekonomide meydana gelen istikrarsızlıklardan sonra, Kırgızistan makro ekonomik istikrarı ve ekonomik büyümeyi sağlamak için önemli adımlar atmıştır. Buna bağlı olarak 1996'da makroekonomik durum kontrol altına alınarak, büyüme sağlanmıştır. GSMH 1996 yılında %7, 1997 yılında ise %9,9 artmıştır(WB, 2001, s.1). Şekil-1'de de görülebileceği gibi daha sonraki yıllarda ise GSMH artış göstermiştir. 2008 yılı itibariyle düşmeye başlayan GSMH, 2010 yılında 1996 yılından sonraki en büyük düşüşünü -%1,3 ile yaşamıştır. Kırgızistan ekonomisi 1996 ile 2010 yılları arasında ortalama olarak %4,6 büyüyerek aynı dönem dünya GSMH'sının ortalama büyüme hızından daha yüksek bir büyüme göstermiştir (World Bank Database).

Şekil 1: Kırgızistan GSMH'sının Gelişimi (1991-2010). **Kaynak:** World Bank Database

Kırgızistan geçiş süreci sırasında yaşadığı sorunları aşmak ve ekonominin yeniden yapılandırılmasını sağlamak üzere IMF gibi uluslar arası kuruluşlarla birlikte destek programları oluşturmuştur. Bu kuruluşlarla birlikte yapılan reform çalışmalarının, ekonominin yeniden yapılandırılması, enflasyonun düşürülmesi, ekonomik büyüme ve piyasa ekonomisine adaptasyon gibi hedeflerin sağlanması açısından önemli katkıları olmuştur. Diğer yandan Kırgızistan'ın ekonomik yapıda gerçekleştirdiği reformlar diğer bölge ülkelerinden daha önce Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasını (1998) sağlamıştır. Bu gelişme Kırgızistan'ın dışa açık kalkınma stratejisini benimsediğini gösteren diğer bir adım olarak yorumlanabilir (Egeli - Özen, 2008, s.14).

Yapılan bu çalışmalar ile birlikte ülkenin yapısal sorunlarını ortadan kaldıracak için mali, idari ve ekonomik sorunların da ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu sorunlara, düşük yatırım seviyesi, tarım ve hayvancılığın ekonomideki ağırlıklı yeri, yüksek dış borçluluk, yasadışı faaliyetlerin denetimindeki yetersizlikler örnek verilebilir.

Yıllar	Enflasyon TÜFE	İhracat GSMH %	İthalat GSMH %	GSMH Yıllık %	Kişi Başı GSMH (\$)	Sanayi Üretimi GSMH%	Tarım Üretimi GSMH%
1996	31,95	30,74	56,56	7,08	392,44	18,29	49,75
1997	23,44	38,29	46,19	9,92	374,15	22,81	44,61
1998	10,46	36,48	58,03	2,12	343,12	22,76	39,53
1999	37,03	42,20	57,00	3,66	256,77	24,98	37,68
2000	18,70	41,85	47,58	5,44	278,66	31,39	36,75
2001	6,92	36,72	37,02	5,33	307,81	28,93	37,29
2002	2,13	39,58	43,34	-0,02	321,57	23,34	37,68
2003	2,97	38,68	45,25	7,01	380,86	22,32	37,06
2004	4,11	42,56	51,26	7,03	434,25	24,13	33,27
2005	4,35	38,73	57,71	-0,18	478,25	22,39	31,95
2006	5,56	41,72	79,03	3,10	545,86	20,06	32,77
2007	10,18	44,01	88,53	8,54	726,40	19,29	31,08
2008	24,52	55,62	92,10	8,40	973,86	19,32	29,23
2009	6,86	49,87	80,76	2,89	881,36	-	-
2010	-	-	-	-1,36	860,39	-	-

Tablo 1: Kırgızistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (1996- 2010). **Kaynak:** World Bank Database

Kırgızistan ekonomisinin 21. yüzyıldaki makro ekonomik performansı incelendiğinde, ekonomik koşulların dalgalı bir seyir izlediği söylenebilir. 1998 yılında yaşanan Rusya krizinin Kırgızistan ekonomisi üzerinde yarattığı daralmanın etkileri tam olarak geçmemişken, 2007 yılında ABD konut piyasasında baş gösteren ve sonrasında küresel çapta kendini hissettiren küresel iktisadi kriz birçok ülkede üretim ve refah kaybına neden olmuştur. Kırgızistan ekonomisi de küresel iktisadi krizden ciddi ölçüde etkilenmiştir. Bunun birlikte, 2010 yılında Kırgızistan'da görülen siyasi istikrarsızlık ve sivil kargaşa Kırgızistan ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Tablo-1'de Kırgızistan ekonomisine ait temel ekonomik göstergeler verilmiştir. Bu veriler incelendiğinde Kırgızistan ekonomisinin 2009 yılında GSMH'nin %2,9 dolayında küçüldüğü görülmüştür. Aynı şekilde siyasi ve sosyal istikrarsızlık nedeniyle 2010 yılındaki büyüme %-1,36 dolayında gerçekleşmiştir. Kişi başı GSMH'da ise 2009 yılında yaklaşık yüzde 10 düşüş yaşanmıştır. Bunun yanında 2009 yılında ihracatta görülen düşüş yaklaşık %10 civarındadır. Dolayısıyla küresel iktisadi krizin Kırgızistan ekonomisi üzerine olan etkisi göz ardı edilemeyecek ölçüdedir.

3 Türkiye İle Kırgızistan Arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkilerin Genel Seyri

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki kültür bağları bu ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi için uygun bir ortam sağlamıştır. Türkiye'nin teknik bilgi birikimi ve sanayileşme yolunda sahip olduğu deneyimler bu ülkeler ile Türkiye arasında işbirliğini artırmıştır. Türkiye, bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile çok yönlü ve özel ekonomik ilişkiler kurmaya çalışmıştır (Seyidoğlu, 1999, s.284-285).

Kırgızistan'nın ise Orta Asya Bölgesinde merkezi konuma sahip olması ve serbest bölgelerinin varlığı, Kırgızistan'ı diğer Orta Asya ülkeleri içinde farklı bir konuma getirmiştir (KTO, 2008, s.25).

Anlaşmanın Adı	İmza Tarihi	İmza Yeri
Ekonomik ve Ticari İşbirliğine Dair Protokol	29.05.1991	Ankara
Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması	28.04.1992	Bişkek
Karma Ekonomik Komisyon Kurulmasına Yönelik Anlaşma	16.08.1995	Bişkek
Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	24.10.1997	Ankara
Çifte Vergilenmeyi Önleme Anlaşması	02.07.1999	Ankara
Uzun Vadeli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	20.02.2002	Ankara
Karma Ekonomik Komisyon VI. Dönem Protokolü	05.08.2006	Bişkek

Tablo 2: Türkiye ile Kırgızistan Arasında Yürürlükte Bulunan Anlaşma ve Protokoller.

Kaynak: Bişkek Müşavirliği

Yıllar	Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatı (bin dolar)	Türkiye'nin İhracatında Kırgızistan'ın Payı (%)	Türkiye'nin Kırgızistan'dan İthalatı (bin dolar)	Türkiye'nin İthalatında Kırgızistan'ın Payı (%)
1994	16 972	0,09	4 294	0,02
1995	38 156	0,18	5 512	0,02
1996	47 100	0,20	5 878	0,01
1997	49 432	0,19	7 555	0,02
1998	41 515	0,15	6 772	0,01
1999	23 198	0,09	2 779	0,01
2000	20 572	0,07	2 349	0,00
2001	17 350	0,06	6 307	0,02
2002	24 004	0,07	17 622	0,03
2003	40 861	0,09	10 905	0,02
2004	74 701	0,12	13 383	0,01
2005	89 529	0,12	14 112	0,01
2006	132 172	0,15	27 454	0,02
2007	181 310	0,17	45 019	0,03
2008	191 350	0,14	47 974	0,02
2009	140 002	0,14	31 446	0,02
2010	129 201	0,11	30 899	0,02

Tablo 3: Türkiye'nin Kırgızistan ile olan Ticari İlişkileri (1994-2010). **Kaynak:** Dünya Bankası, TÜİK, Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Türkiye ve Kırgızistan arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çeşitli anlaşma ve protokoller imzalanmıştır. Bunların ilki 1991 yılında Ankara'da imzalanan Ekonomik ve Ticari İşbirliğine dair protokol olmuştur. Son olarak imzalanan Karma Ekonomik Komisyon VI. Dönem Protokolü, iki ülkenin ticari potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve sanayi, enerji, madencilik gibi alanlarda işbirliği imkanlarının

araştırılmasına yönelik başlıklar içermektedir (Bişkek Müşavirliği, 2008, s.44-45).

Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ticari ilişkiler 1992 yılında başlamasından sonra 1997 yılına kadar artan bir seyir izlemiştir. Türkiye'nin Kırgızistan'a olan ihracatı 1995-1997 yılları arasında artış eğilimi göstermesine karşın 1998 yılında düşüş trendine girmiştir. Bu dönemde iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi önemli ölçüde azalmıştır. Bu düşüşün ana nedeni olarak 1998 yılında yaşanan ve sonrasında Orta Asya Ülkelerini de etkileyen Rusya krizi olarak gösterilebilir.

Tablo-4'den de görülebileceği gibi, Türkiye'nin Kırgızistan'ın ihracatı içerisindeki payı 1994'ten bu yana inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 2007 yılında %3,97 ile en yüksek seviyesine ulaşmış olan bu pay 2008 küresel krizi ile birlikte azalmaya başlamış ve 2010 yılında %1,76'ya kadar düşmüştür. Kırgızistan'ın ithalatı içerisinde Türkiye'nin payı ise nispeten yüksek seyretmiştir. Türkiye'nin ithalatındaki payı 2005 yılında %8,12 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Son yıllarda bu pay %4 civarında seyretmektedir. Diğer yandan, Türkiye'nin ihracat ve ithalatının içerisinde Kırgızistan'ın payı oldukça düşüktür.

Türkiye'nin Kırgızistan'dan ithalatının 2005-2010 dönemi arasındaki sektörel dağılımı incelenirse, Türkiye'nin ithalatında tarım ürünlerinin payının oldukça yüksek, sanayi ürünlerinin payının ise düşük olduğu görülmektedir (TÜİK, 2010).

Yıllar	Kırgızistan'ın Türkiye'ye İhracatı (bin dolar)	Kırgızistan'ın İhracatında Türkiye'nin Payı (%)	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatı (bin dolar)	Kırgızistan'ın İthalatında Türkiye'nin Payı (%)
1994	4 294	1,26	16 972	5,37
1995	5 512	1,35	38 156	7,31
1996	5 878	1,16	47 100	5,62
1997	7 555	1,25	49 432	6,97
1998	6 772	1,32	41 515	4,93
1999	2 779	0,61	23 198	3,87
2000	2 349	0,47	20 572	3,71
2001	6 307	1,33	17 350	3,72
2002	17 622	3,63	24 004	4,09
2003	10 905	1,87	40 861	5,70
2004	13 383	1,86	74 701	7,94
2005	14 112	2,10	89 529	8,12
2006	27 454	3,46	132 172	7,69
2007	45 019	3,97	181 310	7,52
2008	47 974	2,92	191 350	4,70
2009	31 446	2,19	140 002	4,61
2010	30 899	1,76	129 201	4,01

Tablo 4: Kırgızistan'ın Türkiye ile olan Ticari İlişkileri (1994-2010). **Kaynak:** Dünya Bankası, TÜİK ve Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Şekil 2: Türkiye-Kırgızistan Dış Ticaret Hacmi (1992-2010). **Kaynak:** TÜİK

1992 yılında başlayan Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ticaret ilişkisi sonraki yıllarda giderek artış göstermiştir. 1992 yılında 3,273 milyon dolar olan ticari hacmi 1997 yılında 56,988 milyona ulaşmıştır

(TÜİK, 2010). Fakat 1997 yılından sonra dış ticaret hacmi artış hızını kaybetmiştir. 1998 yılında 48,288 milyon dolar olan ticaret hacmi, 2000 yılında 22,921 milyon dolar seviyesine kadar gerilemiştir. Şüphesiz ki 1998 yılında yaşanan Rusya Krizi'nin hem Kırgızistan hem de Türkiye ekonomisine olumsuz etkileri olmuştur. Söz konusu gerileme 2001 yılında sona ermiş ve 2002 yılından itibaren Kırgızistan ile olan ticaret hacmi hızla yükselmeye başlamıştır. 2003 yılında ise ihracattaki artış hız kazanırken ithalatta yavaşlama görülmüştür. 2005 yılında ikili ticaret hacmi 100 milyon dolar seviyesini aşmış ve aynı şekilde 2006 yılında 159 milyon dolar olan ticaret hacmi, 2007 yılında 226 milyon dolara yükselmiştir. 2008 yılından itibaren ise küresel krizinde etkisiyle dış ticaret hacmi daralmış ve 2010 yılı itibarıyla 160 milyon dolar seviyesine kadar gerilemiştir.

İki ülke arasında 1992 yılında imzalanan mutabakat zaptı kapsamında Kırgızistan Merkez Bankası'na, Türk Eximbank tarafından 75 milyon ABD doları tutarında mal ve proje kredisi açılmıştır. Toplamda 48,13 milyon dolarlık kullandırım gerçekleşmiştir. Geri ödemede yaşanan sorunlar nedeniyle Kırgızistan'ın Türkiye'ye olan yaklaşık 47 milyon dolarlık borç stoku 2005 tarihinde varılan mutabakat çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır. Bu kapsamda Kırgızistan kredi stoğunun %50 oranında azaltılması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin Kırgızistan'a sağladığı Eximbank kredilerine ilişkin borcun ertelenmesi, Kırgızistan'ın IMF ile yürüttüğü programın uygulanması açısından önem taşımaktadır. Kırgızistan'a sağlanan mal ve proje kredileri kapsamında zirai ilaç, mobilya fabrikası makineleri, radyo-TV fabrikası makinaları, ekmek fırını üretim tesisi makinaları, telekomünikasyon sistemleri ve otobüs ihracatı ile otel inşaatı projesi finanse edilmiştir (KTO, 2008, s.25).

İhracat	Türkiye		Kırgızistan		Kırgızistan % olarak	
	Süre (Gün)	Maliyet (\$)	Süre (Gün)	Maliyet (\$)	Süre (Türkiye'nin %'si)	Maliyet (Türkiye'nin %'si)
Belge Hazırlama	6	220	23	210	383	95
Gümrükleme ve Teknik Kontrol	3	200	3	200	100	100
Liman ve Terminal Yönetimi	3	270	3	100	100	37
Yurtiçi Taşımacılık ve Yönetim	2	300	34	2500	1700	833
Toplam	14	990	63	3010	450	304
İthalat						
Belge Hazırlama	8	280	25	310	313	111
Gümrükleme ve Teknik Kontrol	3	200	11	370	367	185
Liman ve Terminal Yönetimi	3	183	3	100	100	55
Yurtiçi Taşımacılık ve Yönetim	1	400	33	2500	3300	625
Toplam	15	1063	72	3280	480	309

Tablo 5: 2010 yılında Türkiye ve Kırgızistan'ın Karşılaştırmalı Olarak Sınırlararası Ticaret Düzenlemeleri.

*Kırgızistan'ın daha iyi olduğu alanlar koyu olarak gösterilmiştir. **Kaynak:** Doing Bussines 2011 Turkey, Doing Bussines 2011 Kyrgyz Republic ülke raporları kullanılarak hesaplanmıştır.

Kırgızistan ve Türkiye'nin ithalat ve ihracat üzerindeki idari düzenlemeleri süre ve maliyet yönünden kıyaslandığında, Tablo 5'den izlenebileceği gibi Kırgızistan'ın belirgin biçimde Türkiye'nin gerisinde kaldığı gözlenmiştir. Özellikle yurtiçi taşımacılık alanında hem ithalatta hem de ihracatta önemli süre ve maliyet kayıpları söz konusudur. Türkiye'de ihracat yapmanın maliyeti 990\$, ihracat yapabilmek için geçen süre ise 14 gün iken, Kırgızistan'da ihracatın maliyeti Türkiye'nin %304'ü, geçen süre ise %450'si olarak hesaplanmıştır. Aynı durum ithalat için de geçerli olmakta Kırgızistan'da ithalatın maliyeti Türkiye'nin %309'u, geçen süre ise %480'idir. Yani İthalat ve ihracatta Kırgızistan'ın idari düzenlemeler noktasında aşması gereken önemli eşikler olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Yatırımcı Ülkeler	2006	2007	2008	2009
Kazakistan	136.387	182.712	360.966	213.046
İngiltere	37.972	60.095	73.927	110.555
Kanada	8.793	6.303	95.856	80.916
Çin	7.316	2.909	57.530	51.467
Rusya	19.786	13.352	36.178	44.910
Türkiye	12.814	16.557	12.761	37.776
Avustralya	3.451	5.524	18.119	23.492
Amerika	6.357	13.029	6.286	23.148

Tablo 6: Doğrudan Yabancı Yatırımcılar (2006-2009) Bin dolar. **Kaynak:** Kırgızistan Ulusal İstatistik Komitesi

Türkiye’den Kırgızistan’a yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda son yıllarda artış yaşanmıştır. Türkiye’den Kırgızistan’a yapılan doğrudan yabancı yatırım, 2006 yılında 12 milyon dolar civarında iken, 2009 yılında 37 milyon dolara yükselmiştir.

Diğer yandan, doğrudan yabancı sermaye girişini hızlandıracak nitelikte yabancı sermayeyi teşvik mevzuatının bulunmaması, söz konusu yatırımları gerçekleştirecek olan girişimcilerin çekingen davranmalarına yol açmaktadır. Ayrıca ülkenin ekonomik anlamda yaşadığı sorunların yanında siyasi açıdan yaşanan belirsizlikler ve iç karışıklıklar bu süreci olumsuz etkilemektedir (Egeli, Özen, 2008, s.18).

Yabancı yatırımcıların Kırgızistan’a çekilmesi noktasında; gerekli yatırım ikliminin yaratılması, tüm yabancı şirketlere ve onların yatırımlarına devlet garantisinin verilmesi ve ülkenin bununla ilgili gerekli altyapı, kanun ve kuralları oluşturması, yabancı yatırımcıların risklerinin sigortalanması ve nitelikli işgücünün ve işgücü arzının artırılması yatırımcıların Kırgızistan’a olan ilgisini artıracaktır. (Ramazanoğlu, Acar, 2007,s.393-394). Bu bağlamda Kırgızistan ile Türkiye’nin ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesinde bu sorunların aşılmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

4 Öneriler ve Sonuç

Sovyetler Birliğinin dağılması ve Kırgızistan’da yaşanan ekonomik sistem değişikliği geçiş yaşayan pek çok ülkede olduğu gibi Kırgızistan’da da serbest piyasaya uyum bakımından pek çok sorunu beraberinde getirerek ekonomik sorunların çıkmasına yol açmıştır. Fakat Kırgızistan, bölgenin önemli ülkelerinden biri olmak ve ekonomik gelişmeyi sağlamak adına önemli adımlar atmıştır. Bunun yanında serbest piyasa ekonomisine geçmesiyle birlikte Kırgızistan, ekonomideki istikrarsızlıklarını aşma yönünde çalışmalar yapmıştır. Buna bağlamda 1996 yılında makroekonomik durum kontrol altına alınarak büyüme sağlanmıştır. Kırgızistan ekonomisi 1996-2010 yılları arasında ortalama olarak %4,6 büyüme kaydederek önemli bir gelişme göstermiştir.

Türkiye ile Kırgızistan arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi 1991 yılında Kırgızistan’ın bağımsızlığını kazanmasıyla başlamıştır. Bu dönemden sonra geliştirilen ekonomik ve ticari ilişkiler artan bir seyir izlemiştir. 1998 yılında yaşanan Rusya Krizi, Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ekonomik ilişkileri kısa bir süreliğine de olsa sekteye uğratmasına rağmen 2000’li yıllardan sonra dış ticaret hacminde yeniden artış yaşanmıştır.

Kırgızistan’ın içinde bulunduğu durum genel olarak değerlendirildiğinde, Kırgızistan’ın serbest piyasa ekonomisine geçmesinin doğru bir adım olduğu; ancak bu adımın tek başına ekonomik büyüme ve kalkınma için yeterli olmadığı söylenebilir. Bu noktada Kırgızistan’ın Türkiye ile olan ekonomik ve ticari ilişkilerinin geliştirilmesi için Kırgızistan’ın serbest piyasa ekonomisine yeni geçmesi nedeniyle ortaya çıkan yapısal sorunlarını çözmesi ve belli başlı reformları hayata geçirmesi gerekmektedir. Kırgızistan ekonomisinin ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayalı olması, yatırım seviyesinin düşüklüğü, siyasi sorunlar, yabancı yatırımcıları çekme noktasında nitelikli işgücü yetersizliği gibi problemler iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesini kısıtlamaktadır. Öte yandan Kırgızistan’da yabancı sermayeyi teşvik edecek mevzuatın yetersiz oluşu, girişimcilerin yatırımları gerçekleştirme hususunda çekingen davranmalarına yol açmaktadır.

İhracat ve ithalatta önemli eksikliği duyulan idari düzenlemelerin sebep olduğu maliyetlerin fazlalığı Kırgızistan dış ticareti için sorun teşkil etmektedir. Yavaş işleyen bu yapının hızlandırılıp yatırımcı açısından daha düşük maliyetle çalışır hale getirilmesi, genelde ülkenin uluslararası ticaretinin iyileşmesine özelde ise Türkiye ile olan ticari ilişkilerinin geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

Bu öneriler ışığında, gerek siyasi, gerekse ekonomik ve ticari ilişkiler bakımından temelleri farklı fakat kültürel olarak benzerlik gösteren bu iki ülkenin gelecekte ticari ve ekonomik ilişkilerinin daha da güçleneceği öngörülebilir.

Kaynakça

- Bışkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2008, Kırgızistan’ın Genel Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, Bışkek. Erişim: <http://www.musavirlikler.gov.tr/detay.cfm?AlanID=3&dil=TR&ulke=KIR>, 15.07.2011
- Egeli H. , Özen A., “Kırgızistan’da Mali Sistemin Yeniden Yapılandırılması Çerçevesinde Bütçede Reform Arayışları” *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,sayı 1, s.14-31.
- Kırgızistan Ulusal İstatistik Komitesi, 2010 İstatistikleri, Erişim: www.stat.kg, 27.08.2011.
- KTO (Konya Ticaret Odası), 2008, Kırgızistan Ülke Raporu, Etüd Araştırma Servisi.
- Ramazanoğlu G., Acar İ.,”Bir Geçiş Ekonomisi Örneği Olarak Kırgızistan: Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Yanışimler”, *Review of Social, Economic & Business Studies*, Vol. 7/8, 385-402.
- Sarsılmaz Filiz, 2003,Kırgızistan’ın Makro Ekonomik Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bışkek.
- Seyidoğlu H.,1999, Uluslararası İktisat: Teori Politik ve Uygulama, İstanbul
- T.C. Bışkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Erişim:

<http://www.musavirlikler.gov.tr/detay.cfm?AlanID=3&dil=TR&ulke=KIR>, 15.07.2011.

- TÜİK İstatistikleri 2010, Erişim: <http://www.tuik.gov.tr>, 25.07.2011.
- World Bank, 2001, **Kyrgyz Republic: Fiscal Sustainability Study**, Worldbank Publications.
- World Bank Statistics, 2010, Economic Indicators.